

– Sjømatnasjonen fortjener ei fiskerihistorie

Bjørn-Petter Finstad er førsteamanuensis ved Norges Fiskerihøgskole og en av forfatterne av fisker- og kysthistoria. Han ledet arbeidet med bind IV og skreiv i 2005 doktorgrad om industriprosjektet FiNoTro ved NFH, Universitetet i Tromsø.

► Tekst og foto: John Gustavsen

– Norges fiskeri- og kysthistorie er et allment og balansert verk, og ikke en politisk pamflett om hvem som tjener kapitalkreftene i fiskerinæringen, svarer Finstad kontant på spørsmål om en har maktet å skrive kritisk om den stadig sterkere kapitalmakten. På spørsmål om ikke Norges Fiskarlag mer og mer er blitt redernes organ, hevder han at det ikke har vært noe problem å skrive kritisk. Journalist Gunnar Grytås gjør f.eks. det.

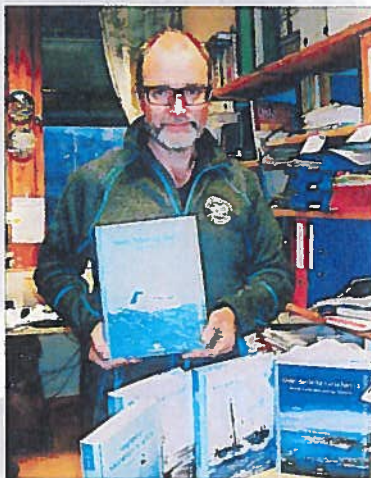
OKKUPASJONEN

Finstad har gjort et stort arbeid hva gjelder å få fram hvordan Norge ble et spiskammers for den tyske okkupasjonsmakten. Dette utdyper han slik:

– Fram til 1946 sorterte fiskerisaker under Handelsdepartementet. I fiskeriene ble samarbeidslinja valgt. «Hold hjulene i gang» lød parolen både fra London-regjeringa, Norges Fiskarlag og fra «norske» forsyningsmyndigheter.

Fisken ble ikke bare viktig for okkupasjonsmakten, den ble også viktigere i norske husholdninger og tjente som byttevare for andre nødvendighetsartikler som Norge bare kunne få fra Tyskland. Sterke personligheter som handelsminister Sigurd Johannessen og Klaus Sunnanå forhindret at NS fikk noen særlig innflytelse over næringa.

– Norges Fiskarlag ble ikke nazifisert, og medlemstallet eksploderte til over det dobbelte. Norges Råfisklag fikk sitt gjennombrudd under krigen, og fiske-salgslagene fungerte tross okkupasjo-

Forfatter: Bjørn-Petter Finstad bidrar sterkt i fiskeri- og kysthistoria, her på kontoret i møte med NNN-arbeideren.

nen. Flere av organisasjonenes medlemmer og tillitsvalgte havnet i tysk fangenskap.

– *Men naziregimet øvde da hardt press på fiskere og organisasjoner?*

– Av over 48 000 medlemmer i Norges Fiskarlag ble bare 121 NS-medlemmer, svarer Finstad.

Men okkupasjonsmakten brakte også med seg erfaringer som kom til nytte. Den bidro til gjennombrudd for industriell frossenfiskproduksjon. Fiskeprisene økte, og mange ble kvitt gjelda si. Tyskerne foretrakk fisk som ble levert filétfabrikkene fra kystflåten. Dermed kunne folk bo på småplassene.

FORVENTNINGER TIL FINOTRO

I doktorgraden om FiNoTro (Finnmark og Nord-Troms Fiskeindustri) får Finstad fram hvordan målet var å løfte fiskerinæringa i Finnmark ut av fattigdommen.

– Man ville gi fiskerne anledning til å fiske hele året og ikke bare i sesongene, forklarer Finstad.

Nå skulle landsdelen bygges i industriens navn. Flere hundre mennesker ble ansatt ved de sju anleggene.

– Bedriften skulle frigjøre landsdelen fra en form for avhengighet, men det motsatte skjedde, staten måtte stadig

inn å redde FiNoTro fra konkurs.

Men staten var en dårlig eier, og Norges Råfisklag fikk for stor innflytelse over konsernet. Etter 1945 startet en rekke land å produsere frossen filét. Disse lå gjerne nærmere markedet. Her er det også viktig å vite at statsdrift i Norge ikke har vært noen suksess i andre sektorer, eksempelvis Jernverket, Store Norske og AS Sydvaranger.

– *Findus i Hammerfest skapte forhåpninger om gyldne tider innen filetproduksjon, men så skjedde ikke?*

– Findus var noe helt annet, de tapte også penger, men det var tross alt deres egne, ikke statens.

FRAMTIDA

En rekke fiskeindustribedrifter i nord har gått dukken, og Røkkes etableringer har skapt storm.

– Ved å satse på komparative fortrinn som nærhet til fiskeressursene, en stolt kystkultur og kysthistorie, god kompetanse, ny teknologi og innovasjon, er det gode muligheter for fiskerinæringa. En må satse på det en er best på, sikre at alle ledene i kjeden er innstilt på å produsere høy kvalitet og kapre de beste hodene som bl.a. er utdannet ved Norges Fiskerihøgskole. Da er framtida lys.

– *Mange er opptatt av at vi sender fisken til Kina for bearbeiding – hva mener du?*

– Husk da at mye av verdensproduksjonen finner sted i gigantlandet.

Finstad understreker at vi må huske at fiskerinæringa er eksponert for hard konkurranse og dessuten er eksportorientert. På kort sikt kan vi gjøre lite med dette, og proteksjonistiske tiltak vil ikke hjelpe. Kvalitet blir et nøkkelord. Finstad ser ikke bort fra at ferskfisken kan nyttiggjøres bedre både hjemme og ute. Logistikken vil være viktig.

– Det er ingen grunn til å svartmale norsk fiskerinæring på sjø og land, sier Finstad og slår an et slagord:

«Norsk torsk er mer verd!»

Den store
fiskeri- og

kysthistorien

Ved 200-årsjubileet for Grunnloven kom fem bind om Norges fiskeri- og kysthistorie, i alt 2840 sider. Med dette får vi bedre forståelse av landets rikdom, og hva som står på spill.

► Tekst og foto: **John Gustavsen**

Arbeidet med Norges fiskeri- og kysthistorie I-V startet opp i 2008. Det har altså tatt lang tid å få skrevet den foreløpig endelige fiskerihistoria. Men det dreier seg om mer enn fisk, også om kysten og menneskene og den kulturen som er utviklet over flere tusen år. En 3000 kilometer lang kyst ga mulighet for å høste av de mange fiskeslagene. Kystbefolkninga utviklet metoder som lenge bygde på nærhet og små fartøy, for så å utvikle mer effektivt og ekspansivt fiske. Fra robåten og sjarken har fiskerierne blitt mer og mer preget av en større og mer effektiv fiskeflåte. Lenge bygde kystfolket livet på grunnrenta og de

fornybare ressursene. Så kom pengemakta inn, og det økonomiske hensynet kom til å true den økologiske forståelsen.

VIRKSOMHET I VEKST

Nils Kolle fra Universitetet i Bergen har vært prosjektleder og hovedredaktør. Leiv Grønnevet i kontaktrådet for fiskeri- og kystmuseer har vært leder av styringsgruppen. Bidragsyterne kommer fra ulike forsknings- og undervisningsinstitusjoner. Tekstene fortjener hver for seg nærlesning. En merker raskt et grundig og spennende billedmateriale, og det arbeidet er ledet av Aslak Kristiansen. Blant forfatterne finner vi Pål Christensen, Åsa Elstad, Alf Ragnar Nilsen, Gunnar Grytås, Bjørn-Petter Finstad og Bjørn Hersoug. Sistnevnte har skrevet om norsk havbruksnæring. En virksomhet som har vokst voldsomt, fra en produksjon på 8000 tonn i 1980 til over 1,2 millioner tonn i fjor. Samtidig øker problemene; lokalkommunene utnyttes, søppel blir liggende tilbake i havet, fjordfiskerne fordrives og syk-

dommene flourerer. Nord-Troms er ikke ukjent med dette, alle kystkommunene er kjent med problemene. Bind V er måtelig kritisk til utviklinga.

SPISKAMMERS

De fiskeripolitiske linjene peker på motsetninger, mellom kyst- og havfiskeflåte, land- og havside, privat eller offentlig finansiering, landsdelsinteresser og ulike tradisjoner. Den som er oppatt av fiskeindustriens utvikling finner kanskje det mest spennende i bind III. Bjørn-Petter Finstad har skrevet om hvordan norsk fiske ble et spiskammers for det tredje rike. Selv om tyske fiskerifabrikker skulle produsere fiskevarer for krigsformål, fikk innsatsen sivile trekk. Det var flere enn soldatene som trengte mat; hungeren sprenget på også i byene. På det meste dekket Norge nesten halvparten av leveranse (s. 387).

Krigsårene ble også positive for fiskerinnæringa, og gjeld ble slettet. Krigsårene kan ha bidratt til styrket teknologisering av fiskebedriftene. Ble det eta-

«Krigsårene ble også positive for fiskerinæringa, og gjeld ble slettet.»

blert et såpass positivt forhold til okupasjonsmakten at enkelte aktører etter krigen ble fristet til å holde på tvilsomme kontakter?

KULTUR, FISKE OG FANGST

Av en storsatsning som dette har en grunn til å stille forventninger. Mange blir da også innfridd. Men det er overraskende at ikke «haneskjelleventyret» (bind IV, s 390-391) er viet bredere plass. Dette er en av de store skandalene i norsk fiskeripolitikk etter krigen med milliardinvestering, «13 av dei dyrasta fartøya blei bygd med verftstøtte dei ikkje skulle hatt» skriv Gunnar Grytås. Dette ble en sak som Eivind Reiten (Sp) burde kunne svart for. Det var i hans tid som fiskeriminister (1985-86) at saka tok av. Men det var hans etterfølger Bjarne Mørk-Eidem (Ap, 1986-1989) som måtte avslutte kapitlet. Nå var skjellfeltene tomskrapet og pengeboka til rederne tom.

Et annet område som burde ha vært viet et eget kapittel, er hvordan

kunst og kultur har påvirket eller blitt stimulert av fiske og fangst. Det er langt flere enn Petter Dass som har skrevet fyndig og flott om fisket. Billedkunsten er rik på motiv fra næringa, bare tenk på maleren Gunnar Berg fra Lofoten, og han er med her. En lang rekke forfattere har også skildret fiske og fiskevær. Forfatteren Magnar Mikkelsen (f. 1938) skreiv f.eks. romanen «Svart hav» i 1974. Den ble også filmatisert, og viste hvor ødeleggende trålfisket kan være. Grafikeren Arvid Sveen (1944) laget noen år senere en billedserie som viser veggen fra rikt småbåtfiske til døende trålfiske med svarte oljeplattformer i bakgrunnen. Kunsten skal være både en utdyping av og et korrektiv til utvikling og politikk.

RIKT BILLEMATERIALE

Alle med interesse for fiskeri- og kystsamfunn vil ha noe å hente i disse verkene. Mange vil kunne glede seg over den samiske dimensjonen i historia, også belagt med rikt billedmateria-

le. Bruken av tegninger, akvareller og malerier forsterker inntrykket av et grundig pedagogisk arbeid.

Med disse fem bindene til en kostnad av 27 millioner kroner har vi fått et grunnverk som vil styrke respekten for kystens folk og forståelsen av velstanden i samfunnet. Nasjonal identitet bygger i høy grad på det som har foregått på og ved havet. **N**

De fem bindene ▶▶▶

- I. Fangstmenn, fiskerbønder og værfolk. Om tiden fram til 1720.
- II. Ekspansjon i eksportfiskeria, 1720-1880.
- III. En næring i omforming, 1880-1970.
- IV. Havet, fisken og oljen, 1970-2014.
- V. Over den leiken ville han rå. Norsk havbruksnærings historie.